

РЕЦЕНЗІЯ
кандидата юридичних наук, доцента
Олексія АВРАМЕНКА
на дисертацію Тетяни БУРДІНОЇ
на тему «Заходи заохочення і стягнення, які застосовуються до
неповнолітніх осіб, засуджених до позбавлення волі, та їх ефективність»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дослідження. Дисертація Тетяни БУРДІНОЇ на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» на тему «Заходи заохочення і стягнення, які застосовуються до неповнолітніх осіб, засуджених до позбавлення волі, та їх ефективність» є беззаперечно актуальною.

Попри наявність різноманітних наукових доробків стосовно заходів заохочення і заходів стягнення в українській науці кримінально-виконавчого права, комплексне дослідження проблеми заходів заохочення і стягнення, які застосовуються до неповнолітніх осіб, засуджених до позбавлення волі, відсутнє; більше того, питання їхньої ефективності фактично не піднімалося вченими. А окрім того, існуючі напрацювання деяких українських дослідників з тих чи інших аспектів розглядуваної проблеми здебільшого були здійснені до внесення у законодавство щодо застосування заходів заохочення і стягнення до неповнолітніх ув'язнених низки суттєвих змістовних змін і доповнень в останнє десятиліття – на підставі, Законів України «Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо вдосконалення порядку застосування до засуджених заходів заохочення і стягнення» від 06.09.2016 № 1487-VIII та «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення виконання кримінальних покарань та реалізації прав засуджених» від 07.09.2016 № 1492-VIII. А тому, очевидно, проведення здобувачкою дослідження за обраною темою є дуже своєчасним та затребуваним.

Також про актуальність дисертаційної роботи свідчить здійснення дисертанткою всебічного аналізу законодавства про застосування заходів заохочення і стягнення до неповнолітніх ув'язнених, у ході якого нею було виявлено різні суперечності, некоректності, правові колізії та навіть прогалини, а крім того, деякі неузгодженості з міжнародними стандартами, а відтак, сформульовано низку пропозицій щодо удосконалення такого законодавства.

Особливу увагу дисертантка приділила проблемі ефективізації застосування заходів заохочення та стягнення до неповнолітніх осіб, засуджених до позбавлення волі. Притому авторка обґрунтувала, що для

підвищення ефективності таких заходів засадничим є застосування індивідуального підходу до кожного неповнолітнього ув'язненого, а саме врахування соціально-психологічних особливостей і характеристик засудженого, а насамперед його ставлення до конкретних видів заходів заохочення і заходів стягнення та його внутрішньої особистісної мотивації. Відповідно, здобувачка провела аналіз ефективності застосування цих заходів за допомогою використання низки методик виявлення такої ефективності на основі встановлення показників (факторів) вказаних соціально-психологічних властивостей неповнолітніх ув'язнених. А відтак, дисертантка довела потребу у розробці науково обґрунтованої методики визначення ефективності заходів заохочення і стягнення, застосовуваних до неповнолітніх ув'язнених, а також сформулювала низку практичних рекомендацій щодо ефективізації таких заходів. Зазначене підтверджує гостру актуальність рецензованої роботи.

На доповнення до окреслених аспектів актуальності теми дослідження слід зацентувати, що в умовах євроінтеграції Української держави постає потреба у реформуванні кримінально-виконавчої системи, зокрема у відмові від карального характеру пенітенціарної системи загалом та запровадженні ювенальної пенітенціарної юстиції зокрема. Вважаю, що проведене Тетяною БУРДІНОЮ дослідження, передусім у контексті ефективізації застосування заходів заохочення і стягнення до неповнолітніх осіб, засуджених до позбавлення волі, покликане посприяти такому переходу до виховної, виправно-ресоціалізаційної парадигми правосуддя та реалізації принципів ювенальної пенітенціарної юстиції.

Окрім усіх перерахованих вище чинників, актуальність теми дисертаційної роботи проявляється у виконанні її в межах науково-дослідної проблематики роботи факультету № 1 ІПФПНП Львівського державного університету внутрішніх справ на тему «Протидія кримінальним правопорушенням, підслідним Національній поліції: правові, кримінологічні та криміналістичні аспекти» (2021-2024 рр., номер державної реєстрації 0121U113930).

Оцінка змісту дисертації, рівня виконання поставлених завдань та оволодіння методологією наукової діяльності. Дисертація виконана на високому науковому рівні. Структура та план роботи складені вдало, що сприяло логічно сформованій конструкції роботи та послідовному дослідженню та викладенню усіх аспектів досліджуваної проблематики.

Усі наукові положення, висновки і рекомендації, які сформульовані у дисертації, належно обґрунтовані та відповідають меті і завданням, об'єкту і

предмету роботи, методології дослідження, структурі роботи, а також джерельній базі дослідження.

Метою рецензованої дисертації було комплексне дослідження теоретичних засад і практичних особливостей правового регулювання застосування заходів заохочення і стягнення до неповнолітніх осіб, засуджених до позбавлення волі, а також виявлення їхньої ефективності та розроблення пропозицій щодо удосконалення кримінально-виконавчого законодавства України у цій сфері та практичних рекомендацій стосовно ефективізації застосування таких заходів. Поставлена мета була успішно досягнута дисертанткою у ході вирішення цілої низки завдань, котрі відображає структура роботи.

Об'єктом дослідження були суспільні відносини у сфері застосування заходів заохочення і стягнення до засуджених осіб, а предметом – заходи заохочення і стягнення, які застосовуються до неповнолітніх осіб, засуджених до позбавлення волі, та їх ефективність.

Здобувачка раціонально використала низку філософських дослідницьких підходів, загальнонаукових і спеціальних юридичних методів та методів психологічного дослідження, а також прийомів і засобів наукового пізнання досліджуваного явища. Більше того, практичне дослідження було здійснене дисертанткою на основі цілого комплексу психодіагностичних методик, а саме: методики діагностики особистості на мотивацію до успіху Т. Елерса та методики діагностики особистості на мотивацію до уникнення невдач Т. Елерса; опитувальника «Поведінка батьків і ставлення підлітків до них» (ADOR); п'ятифакторного особистісного опитувальника Р. МакКрає і П. Коста (тест «Велика п'ятірка»); а також двох авторських анкет: анкети для вивчення соціально-психологічних особливостей сім'ї, умов зростання і виховання досліджуваних та анкети для вивчення ставлення неповнолітніх ув'язнених до застосовуваних щодо них заходів заохочення і стягнення.

Належна обґрунтованість результатів дисертаційного дослідження визначається також логічно узгодженою структурою роботи, котра включає вступ, 4 розділи, які містять 10 підрозділів, висновки, список використаних джерел та 21 додаток. Усі розділи і підрозділи дисертації укладені відповідно до поставлених завдань, відтак всебічно і комплексно розкривають усі аспекти досліджуваної теми. Притому у Додатках подано детальніший аналіз деяких положень, передусім стосовно методик дослідження ефективності заходів заохочення і стягнення, застосовуваних до неповнолітніх ув'язнених (Додатки В, Г і Д).

Окрім того, високий ступінь обґрунтованості і достовірності наукових

положень, висновків і рекомендацій, викладених у дисертації, підтверджений доволі обсяжною джерельною базою, яка налічує 335 найменувань. Причому теоретичну основу дослідження становлять наукові праці як з кримінально-виконавчого права, так і з міжнародного права, прав людини, юридичної психології і педагогіки, пенітенціарної психології і педагогіки, що свідчить про міждисциплінарний характер рецензованої роботи. Нормативно-правова база дослідження включає Конституцію України, національне законодавство (кримінально-виконавче та інше галузеве, зокрема кримінальне), у т. ч. низку кодексів та відомчих актів, а також міжнародні стандарти з досліджуваної проблематики. Окремого схвалення заслуговує вагома емпірична база дослідження, котра охоплює дані анкетування (опитування) 55 респондентів, проведеного у Кременчуцькій виховній колонії у 2020 році за низкою методик; а також різноманітні опитування ув'язнених та персоналу установ виконання покарань, здійснені іншими науковцями, та дані статистичних досліджень з означеного питання, отримані іншими дослідниками.

Обґрунтованість, достовірність та новизна представлених результатів дослідження. Наукова новизна роботи полягає у тому, що дисертація є першим в українській науці кримінально-виконавчого права комплексним дослідженням теоретичних засад і практичних особливостей застосування заходів заохочення і стягнення до неповнолітніх осіб, засуджених до позбавлення волі, а також проблеми виявлення їхньої ефективності, котре, відтак, містить пропозиції щодо удосконалення кримінально-виконавчого законодавства у цій сфері та практичні рекомендації стосовно ефективізації застосування таких заходів.

Насамперед слід відзначити такі новітні положення, узагальнення, висновки, пропозиції і рекомендації, сформульовані дисертанткою у ході проведення дослідження:

- обґрунтування, що розуміння правової природи заходів як заохочення, так і стягнення, які застосовуються до неповнолітніх ув'язнених, власне як стимулюючих їхню правослухняну поведінку, а відтак їхнє виправлення і ресоціалізацію та запобігання новим правопорушенням, є передумовою досягнення їхньої ефективності;

- дослідження стану (обсягу і змісту) впровадження в національному законодавстві положень міжнародних стандартів щодо особливостей застосування до неповнолітніх ув'язнених заходів заохочення і стягнення;

- сформулювання низки пропозицій щодо удосконалення законодавства про заходи дисциплінарного впливу, які застосовуються до неповнолітніх ув'язнених, а саме стосовно: переліків видів заходів заохочення та заходів

стягнення, переліків та змісту підстав застосування до них таких заходів, особливостей порядку застосування до них цих заходів;

– обґрунтування використання комплексу методик, у т. ч. двох авторських анкет, для дослідження ефективності заходів заохочення і стягнення, застосовуваних до неповнолітніх ув'язнених, загалом та визначення суб'єктивних (внутрішніх) емпіричних референтів зокрема. За допомогою обраних методик здобувачею вперше застосовано процедуру кластерного аналізу показників ставлення респондентів до окремих заходів заохочення і стягнення з метою визначення рівня ефективності кожного виду таких заходів. Завдяки цьому виявлено, що для досліджуваних заходи кластеру 1 «Мотивація волею» (морально-організаційні та матеріально-організаційні заохочення і стягнення) є найбільш ефективними або достатньо чи здебільшого ефективними, заходи кластеру 2 «Матеріальні заохочення» мають середній ступінь ефективності чи мало ефективні, а заходи кластеру 3 «Моральні заохочення і стягнення» – абсолютно неефективні чи майже неефективні. Крім того, дисертанткою вперше встановлено певні кореляційні взаємозв'язки поміж різними ставленнями неповнолітніх ув'язнених до заходів заохочення і стягнення та відповідними типами внутрішньої мотивації особистості засуджених;

– сформулювання й обґрунтування низки практичних рекомендацій щодо ефективізації заходів заохочення і стягнення, які застосовуються до неповнолітніх осіб, засуджених до позбавлення волі.

Обґрунтованість та достовірність отриманих результатів підтверджується відповідністю мети дослідження тим завданням, що поставила перед собою дисертантка, якісною аналітичною роботою над достатнім обсягом наукових джерел, а також вмінням автора аргументовано доводити свою позицію та брати участь у науковій дискусії.

Наукове та практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що наукові положення, висновки, пропозиції і рекомендації можуть бути використані у таких сферах. У науково-дослідницькій сфері – для подальших досліджень проблем, пов'язаних із ефективізацією застосування заходів заохочення і стягнення до неповнолітніх ув'язнених, в науках як кримінально-виконавчого права, так і юридичної психології та пенітенціарної психології і педагогіки. У правотворчій діяльності – у процесі вдосконалення кримінально-виконавчого законодавства України щодо застосування таких заходів та узгодження його з міжнародними стандартами з означеного питання; у т. ч. при розробці відповідних Методичних вказівок і рекомендацій. У правозастосовчій діяльності – у практичній діяльності органів і установ виконання покарань щодо ефективізації застосування цих заходів; у т. ч. для покращення роботи

соціально-психологічної служби і методично-виховної ради виховної колонії, а передусім пенітенціарних психологів і педагогів та їхнього ширшого залучення до забезпечення такої ефективізації. А також в освітньому процесі юридичних і психологічних вузів.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих наукових працях. Основні положення та результати дослідження Тетяни БУРДІНОЇ відображено у 8 наукових статтях, опублікованих в українських фахових виданнях з юридичних наук, а також у 6 тезах доповідей на всеукраїнських, регіональних та міжнародних наукових і науково-практичних конференціях. Це свідчить про достатній рівень апробації результатів дисертаційного дослідження.

Дані про відсутність текстових запозичень та порушення академічної доброчесності. Під час вивчення змісту дисертації фактів порушення академічної доброчесності не виявлено.

Дискусійні положення та зауваження. У цілому дисертаційне дослідження Тетяни БУРДІНОЇ заслуговує високої позитивної оцінки, з огляду на його актуальність, обґрунтованість і достовірність, наукову новизну та практичну значущість. Щоправда, рецензована робота містить деякі дискусійні і суперечливі положення, котрі здобувачці варто додатково аргументувати під час публічного захисту.

1. У дисертації варто було б приділити більше уваги у роботі аналізу зарубіжного досвіду правового регулювання застосування заходів заохочення і стягнення до неповнолітніх ув'язнених.

2. Вважаємо недоречною пропозицію дисертантки про пом'якшення умов поміщення неповнолітніх ув'язнених в ДІЗО, адже це знизить ефективність цього заходу стягнення.

3. Видається зайвою пропозиція здобувачки про створення у складі Департаменту з питань виконання кримінальних покарань Науково-методичної ради, адже пропонувані дисертанткою функції цієї структурної одиниці можна покласти на Управління ресоціалізації та соціальної реабілітації ДПВКП.

Висловлені зауваження, очевидно, носять дискусійний характер, а відтак не применшують значення основних наукових результатів, отриманих дисертанткою.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам. Підсумовуючи зазначене, можна констатувати, що дисертаційне дослідження Тетяни БУРДІНОЇ «Заходи заохочення і стягнення, які застосовуються до неповнолітніх осіб, засуджених до позбавлення волі, та їх ефективність», яке подане на здобуття наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 08

«Право» за спеціальністю 081 «Право», виконане на високому науковому рівні, є самостійною, комплексною, цілісною науковою роботою.

За актуальністю, новизною, достовірністю та обґрунтованістю, науково-теоретичною та практичною значущістю результатів, кількістю та обсягом публікацій, оформленням дисертація відповідає вимогам, передбаченим наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 (зі змінами, внесеними наказом Міністерства освіти і науки від 31.05.2019 р. № 759) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44. Відповідно автор дисертації – Тетяна БУРДІНА - заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 - Право.

Рецензент:

**кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри кримінального права
і кримінології факультету №1 Інституту
з підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції Львівського державного
університету внутрішніх справ**

Олексій АВРАМЕНКО

*Підпис дот. О. Ав.
засвідчує!*

Проректор мвд

О. Балащенко